

Hoewel ik geen kunsthistorica ben, maar wel een brave leerling van **Jana Waarts**, durf ik het aan dit praatje over **realisme** in de schilderkunst te houden en positie en werk van Johannes **Grützke** nader te belichten. Dat doe ik aan de hand van de catalogus bij deze expositie die aan het eind van de dag onder u wordt verloot. Na dit praatje geef ik die catalogus aan u in de bus door.

Eerst de **terminologie** m.b.t. **realisme**

res = staat in het Latijn voor ding, zaak, werkelijkheid. –isme duidt natuurlijk op ver(der) doorgevoerd.

De term **realisme** komt oorspronkelijk in de **filosofie** voor in de betekenis van de **werkelijkheid ON-afhankelijk van het menselijk bewustzijn**, ergo min of meer objectief.

Maar in de **moderne filosofie** gaat het juist om de **tegenstelling** tussen: **werkelijkheid** en **idealisme**, incl. **menselijk bewustzijn**

In de **schilderkunst** betekent realisme: trachten een **zo zuiver mogelijke afbeelding van de werkelijkheid weer te geven**: precies schilderen wat je ziet. Maar, ieder ziet wat hij ziet, op eigen manier en geeft idem op eigen wijze weer.

Denk aan de schilderijen van Johannes **Vermeer**, ook al zijn die geconstrueerd en zitten ze vol symbolen en verwijzingen naar een andere werkelijkheid. Denk aan atlanten, wereldbol, brieven.

Het “moderne realisme” volgens **Museum More** is een container-begrip voor realisme, modernisme, magisch realisme (dreigende sfeer), neorealisme etc. van de eerste helft van de 20^e eeuw

Historisch perspectief

Realisme in de schilderkunst is na het **revolutiejaar 1848** ontstaan, als:

- 1 reactie op de Romantiek
- 2 gevolg van politieke en wetenschappelijke ontwikkelingen (industrialisatie)
- 3 gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen: oog voor de **sociale wantoestanden** in landbouw en industrie, **mededogen** met de arme massa.

Deze realisten portretteren **boer(inn)en** en **arbeid(st)ers** in hun alledaagse, vaak mensonterende, **werkomgeving**, niet (alleen) rijken die opdracht voor hun (mooi gepolijste) portretten gaven. Denk aan **Millet**, Courbet, Caillebotte, Van Gogh etc., maar ook aan **Josef Israëls** later in Nederland, de Haagse School. Niet langer geïdealiseerd, hoewel Laurens Tadema gaat in Engeland zijn eigen, succesvolle route. En tegelijkertijd is Art Nouveau, Jugendstil, Nieuwe Kunst in opmars: terug

naar het ambachtelijke en vernieuwing door nieuwe, technische mogelijkheden door o.a. het gebruik van ijzer. Gesamtkunst. Zie de huizen van Horta in Brussel e.o. In Nederland Berlage met zijn Beurs en het jachtslot Hubertus op de Hoge Veluwe.

Tweede helft 20^e eeuw **zetten** de realisten, ook Grützke, **zich af tegen** de moderne, abstracte kunst, het kubisme, het minimalisme, Dada, De Stijl, pop-art etc. Maar de leidende **kunsthistorici** waardeerden de vernieuwers, **niet** de realisten. Ook al doordat **de staat** in het **communistisch** Oost-Duitsland realistische kunst dicteerde.

Gezamenlijke kenmerken van de westerse, realistische schilders, dus ook van Grützke: ze zijn **emotioneel** bij hun onderwerpen betrokken, zijn expressief, perfectionistisch, ambachtelijk zeer bedreven, creëren **hun eigen werkelijkheid** op basis van de werkelijkheid van hun tijd en ze schilderen **figuratief**. Dus subjectief!

Grützke, geboren in Berlijn, in 1937, heeft als kind de Tweede Wereldoorlog meegemaakt. Is daarna opgegroeid in West-Berlijn. Tijdens de busreis geeft Jeanne van Gerwe een pagina uit Trouw door: vorige dag is Grützke **overleden**, net geen 80 jaar oud. Museum More kent het bericht nog niet. “Der Pinsel hat gesprochen”

Opleidingen en ervaringen met betrekking tot Grützkes werk en kunst. Opleid in **glas-** en **wandschilderkunst**, wordt in 1963 **Meisterschüler**. Werkt als **decorontwerper**, wordt mede-oprichter van een onconventioneel **muziekensemble**, maakt **figuratieve** doeken met een **satirische inslag**; debuteert als **toneelspeler**, breekt door met **modern-realistisch** werk, betreft een **dak-atelier** in Berlijn, **verzet** zich tegen de dokumenta in Kassel met de **anti-tentoonstelling** Ausserhalb der documenta, meer exposities, richt de “**Schule der Neuen Prächtigkeit**” op, **tegen** het politieke realisme van de groep Aspekt (Joseph Beuys!) op.

Tussen 1974 en 2012 verschillende groeps- en solo-**tentoonstellingen**. Wordt **gast-docent** Hochschule für Bildende Künste in Hamburg. Samenwerking met de **regisseur** Peter Zadek voor wie hij **decors** en – **kostuums** ontwerpt. Is erbij op de Biënnale in Venetië. Mede-oprichter **Künstler-sonderbund Realismus** in Duitsland, Voltooit een 33 meter lange fries **Der Zug der Volksvertreter** in de Frankfurtse Pauluskerk.

Hoogleraar schilderkunst aan de Akademie der Künste in Nürnberg. Ontmoeting **kunsthistorica** Bénédicte Savoy; ze worden levenspartners.

Keramist en onthulling groot **majolica-reliëf** “Morgen brechen wir auf”. Ontvangt de prestigieuze **Hannah Höch-prijs** en krijgt daardoor een grote overzichtstentoonstelling in Berlijn.

Dat is een hele opsomming. Hieruit blijkt dat Grützke een heel **veelzijdig** kunstenaar is, ook **eigenzinnig**. In feite heeft hij er moeite voor gedaan (ik citeer), om zich overal “ongeliefd en verdacht te maken. Zijn werk zit vol met ambivalenties, tegenstrijdigheden en paradoxen”. Hij wil per se **geen etiket** opgeplakt krijgen. Zijn ‘voorbeelden’ zijn, na de ‘oude’ meesters, Francis Bacon en Willem de Kooning, qua ontwikkeling is hij te vergelijken met David Hockney, een paar jaar geleden in het Kunsthof te bewonderen. Maar **maatschappelijke** waardering heeft hij ook gekregen, **ondanks** de tegenwerking van kunsthistorici.

Nu over zijn werk: wat krijgt u te zien?

114 werken, die zijn ontwikkeling tussen 1967 en 2016 volgen.

Wat voor soort werk?

In de **beginperiode** heel **grote** doeken in een neorealistische stijl: een soort **toneelstukjes** met figuren met verdraaide, gedeformeerde lichamen, vrolijk, aanstekelijk, acrobatisch, grotesk. Grosso modo beeldden **oude meesters** (Rembrandt, Titiaan, Goya) mythologische en/of religieuze figuren (in opdracht) uit. En Grützke beeldt figuren in **sketches** uit zijn hedendaagse werkelijkheid uit, verwrongen en heel erg **overdreven**. Steeds gaat er iets fout in zo’n voorstelling: mensen beknellen elkaar, hangen los in de lucht en zien er meestal niet erg appetijtelijk uit. Zijn stofuitdrukking van de **naakte lichamen** is bepaald niet gladjes en mooi. Opvallend is ook dat de gezichten binnen 1 sketch op elkaar lijken, een soort klonen van elkaar zijn en vooral van Grützke zelf.

Later legt Grützke zich toe op **zelfportretten**: studies (tronies, deden Vermeer, Rembrandt en Frans Hals ook) om alle denkbare **emoties van mensen** uit te leren drukken, zoals de wanhoop van schipbreukelingen; evenals **zoveel mogelijk typen** van mensen qua psychisch ziektebeeld (de Zwitserse predikant Lavater koppelt uiterlijke kenmerken op een ‘wetenschappelijke’ manier aan karaktereigenschappen) en achtergronden als afkomst, ras of stam, geboorteland etc. Al die opgedane kennis en ervaringen vormen de achtergrond voor Grützkes ‘artistieke **overdrijving**’.

In elk van zijn **anekdotische** voorstellingen spelen figuren het spel van samenleven en zich aanpassen in een groep. Maar Grützke ontregelt meteen dat samenspel en kiest voor **vervreemding**. Al die figuren lijken of blijken afsplitsingen van Grützke zelf. Zo worden die voorstellingen **karikaturen**. **Humor** is in bijna elk werk te ontdekken.

Rond **1980** gaat Grützke over op andere onderwerpen, voert een **vrijer penseel**, neemt een ander perspectief in (schuin van onder of van boven) en grasduint in de **kunstgeschiedenis**. Maakt schilderijen die naar bijbelse onderwerpen bij Rembrandt en Goya verwijzen waar hij zelf de rol van de hoofdfiguur inneemt: zo kan de hedendaagse kijker zich beter met die hoofdfiguur identificeren. Anderzijds is de invloed van Zubarán duidelijk bij de werken die martelingen tot onderwerp hebben.

Zo ook mengt Grützke zijn eigen tijd met die van 1848 (eerste Duitse parlement) in zijn lange fries **Der Zug der Volksvertreter** (1987-1991) in de Frankfurtse Pauluskerk (niet hier aanwezig, uiteraard).

Moderne kunst vindt Grützke **onzin**. Hij gaat door met zijn realisme, ook al vindt hij dat geen realist is (geen etiket!), maar een genie en een toonaangevend kunstenaar.

In 2005/2006 zegt hij: "Wij bestaan uit verleden, magie en mythe. De meesters uit het verleden noemt hij zijn natuurlijke metgezellen. Hij voelt de Venetiaan Tintoretto (1518-1594) naast zich zitten.

Grützke parodieert, drijft de spot met zichzelf en zet ook de beschouwer steeds op het verkeerde been. Die verwarring zult u weldra zelf ondergaan: eens iets héél anders dan u gewend bent, denk ik. Grützke is in elk geval een heel **bekwame** en **interessante** kunstenaar, een vrije vogel die niet gemakkelijk in woorden is te vangen.

Of u zijn kunst **mooi** vindt, **aangenaam**, om naar te kijken?
Neem alvast een kijkje in de catalogus die ik nu laat rondgaan.

Achteraf waren de meeste deelnemers onder de indruk van Grützkes werk. De kleuren in de catalogus zijn veel feller dan die van de werken zelf. Sommige zijn adembenemend mooi. Alle verrassend.

De catalogus gaat naar degene die het getal 35 raadde.